

ПЕДАГОГІКА

УДК 378:373.2-058.837:37.013

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/47-1-33>

Олена АНІСИМОВА,

orcid.org/0000-0001-9467-3975

кандидатка педагогічних наук,

доцентка кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти

Херсонського державного університету

(Херсон, Україна) anisimova_7@ukr.net

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті викладено результати теоретичного аналізу питання підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до партнерської взаємодії в професійній діяльності в науково-педагогічному дискурсі. Визначено джерельну базу, в якій знайшла відображення проблема партнерства в професійній діяльності педагогічних працівників. Здійснено історіографічний аналіз становлення й розвитку окресленого напрямку в педагогічній освіті, простежено ретроспективу змін, що відбувалися на різних етапах впровадження ідеї партнерства та готовності до неї вихователів закладів дошкільної освіти. Проаналізовано останні дослідження та публікації щодо організації партнерської взаємодії закладів дошкільної освіти та родин вихованців.

Встановлено, що витоки досліджуваного напрямку ґрунтувалися на засадах родинної педагогіки та сімейного виховання, а питання фахової підготовки до здійснення партнерської взаємодії набули актуальності лише у другій половині минулого століття. Розкрито сутність феномена партнерства та визначено основні ознаки партнерської взаємодії в освіті.

У статті представлено фундаментальні дослідження сучасного стану розроблення проблеми підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до партнерської взаємодії в професійній діяльності. Визначено різноманітні площини партнерської взаємодії, а саме: суб'єкт-суб'єктна взаємодія між вихователем і дітьми, педагогами та батьками вихованців, закладами освіти та громадою, співпраця освітян у межах педагогічної спільноти (з колегами, адміністрацією, в різноманітних внутрішньогалузевих організаціях, спілках, об'єднаннях).

Встановлено, що педагогіка партнерства ґрунтується на принципах гуманізму і природовідповідного розвитку особистості дитини. Автор акцентує, що соціальна справедливність у педагогічній взаємодії є необхідною умовою ефективного партнерства у площинах «педагог – дитина» та «дитина – дитина».

У статті актуалізовано питання забезпечення належної підготовки педагогів-вихователів до ефективної комунікації з вихованцями, їх батьками, іншими учасниками освітнього процесу в межах здійснення партнерської взаємодії.

Ключові слова: *партнерство, партнерська взаємодія, майбутній вихователю закладу дошкільної освіти.*

Elena ANISIMOVA,

orcid.org/0000-0001-9467-3975

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Preschool Pedagogy

and Psychology of Preschool and Primary Education

Kherson State University

(Kherson, Ukraine) anisimova_7@ukr.net

FUTURE PRESCHOOL TEACHERS' PREPARATION FOR THE PARTNERSHIP INTERACTION IN PROFESSIONAL ACTIVITIES IN SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL DISCOURSE

The article considers the historical and logical discourse of future preschool educator's partnership interaction preparing. The defined source base reflects the problem of partnership in pedagogical workers' professional activity. The historiographical analysis of the outlined pedagogical education direction formation and development has been implemented. Also it was traced the retrospective of changes which have occurred at various stages of preschool educators' partnership and readiness for it.

The latest researches and publications about the partnerships between modern families and preschool institutions formation were also analyzed.

It was established that the research area origins were based on family pedagogy and family upbringing principles, and the issues of professional preparation for partnership became relevant only in the second half of the last century. The essence of the partnership phenomenon and the main features of interaction were revealed.

The article analyzes the fundamental researches about current development of future preschool educators' preparation for partnership in professional activities.

Various planes of partnership interaction were defined, namely: subject-subject interaction between a teacher and a student; pupils' teachers and parents; educational institutions and the community; educators' cooperation within pedagogical community (with colleagues, administration, in various intra-industry organizations, unions, associations).

It was established that the pedagogy of partnership is based on the principles of humanism and nature-friendly individual development. The author emphasized that social justice in pedagogical interaction is a necessary condition for effective partnership in the areas of "teacher – child" and "child – child".

The article highlighted the issue of ensuring proper training of teachers-educators for effective communication with students, their parents and other participants in the educational process in the framework of partnership.

Key words: *partnership, partnership interaction, future preschool educator.*

Постановка проблеми. Науковий пошук у напрямі підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до партнерської взаємодії в професійній діяльності зумовлений об'єктивною потребою у його ґрунтовному вивченні. Зазначене питання належить до пріоритетних напрямів реформування освіти України, що відображено в Концепції Нової української школи. Зокрема, педагогіку, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками, визнано одним із восьми основних компонентів формули нової школи (Митник, 2009).

Ідея створення освітнього простору на засадах рівності, діалогу, співпраці зорієнтована на побудову довіри між закладом освіти, дітьми, їх батьками та суспільством.

Актуальність проблеми зумовила необхідність добору широкої джерельної бази дослідження. У результаті нами було виявлено і системно вивчено кілька груп джерел, які дали змогу простежити розбудову та сучасний стан дослідження зазначеного питання в історико-педагогічній, науковій та науково-методичній літературі, інших джерелах інформації.

Аналіз досліджень. Розглянуто історіографію процесу, оскільки партнерська взаємодія в професійній діяльності педагогічних працівників була і залишається у фокусі педагогічної теорії і практики на різних етапах розвитку освіти і суспільства. Вивчення праць багатьох вчених дало змогу дослідити історичний аспект проблеми становлення і розвитку окресленого напрямку в педагогічній освіті, простежити в ретроспективі характер змін, що відбувалися на різних етапах реалізації ідеї партнерської взаємодії та готовності до неї фахівців. Зокрема, загальний історичний контекст віддзеркалено у працях О. Адаменко, Л. Березівської, А. Богущ, Н. Лисенко, І. Улюкаєвої та ін. Багато з них одноголосні в тому, що вигоди

напрямку ґрунтувалися на засадах родинної педагогіки, сімейного виховання, що по-різному, однак досить змістовно і докладно було висвітлено у працях Дж. Локка, Й. Песталоцці, Ж. Русо, К. Ушинського та ін. Взаємодія сім'ї з педагогічними працівниками як феномен виокремилася в колі освітніх проблем значно пізніше. Питання ж фахової підготовки до такої взаємодії стали актуальними тільки в другій половині минулого століття.

Мета статті – здійснити історико-логічний аналіз питання підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до партнерської взаємодії в професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Актуалізацію проблеми партнерської взаємодії сім'ї та закладів дошкільної освіти 70–80-х років ХХ століття пов'язують із виникненням такого перспективного напрямку в освіті, як рух педагогів-новаторів, що в останні десятиріччя минулого століття вважався вельми прогресивним для освітян. Його активними учасниками стали тоді українські педагоги М. Гузик, О. Захаренко, В. Шаталов та інші. Виступаючи за оновлення шкільної освіти на демократичних і гуманістичних засадах, вони певною мірою намагалися трансформувати чинну систему освіти, пропонуючи та поширюючи альтернативні принципи її розбудови. Прогресивні педагоги наголошували на необхідності забезпечити індивідуальний підхід до дитини як повноцінної особистості, на важливості співпраці та співробітництва у взаємодії вчителя й учнів (Примакова, 2015).

Ці ідеї не могли не вплинути на діяльність дошкільця. Професіограма педагога мала відрізнятися від тогочасних вимог до особистості вихователя, що поступово вивільнювалися від ідеологічних нашарувань і стереотипів.

Педагоги-новатори, їхні прихильники, однодумці пропонували в колі нових ідей звернути

пильну увагу на співпрацю з батьками вихованців як на основне джерело і чинник впливу на формування особистості.

Група прогресивних педагогів-новаторів, які мали значний досвід педагогічної діяльності (Ш. Амонашвілі, І. Волков, В. Караковський, М. Щетинін та ін.), поширювала ідеї гуманістичної педагогіки. Ними було розроблено Маніфест «Педагогіка сотруди́нства», що був спочатку засуджений Президією Академії педагогічних наук СРСР за дорученням керівництва КПРС, проте згодом визнаний офіційною педагогікою (Березівська, 2009).

У 1988 році було надруковано збірку, в якій висвітлювався досвід учителів-новаторів під назвою «Педагогічний пошук» (укладач І. Баженова) (Педагогічний пошук, 1988). Серед основних ідей, проголошених авторами видання, були ті, що стосувалися перегляду підходів до взаємодії учасників освітнього процесу в оновлених умовах.

Серед матеріалів збірки були й ті, що торкалися окреслених у нашому пошуці питань. Це досвід Ш. Амонашвілі (ідеї гуманно-особистісної педагогіки), І. Волкова (творча праця, організація творчої діяльності); Т. Гончарової (історична пам'ять), О. Дубровського (специфіка діяльності лікувально-оздоровчих закладів), І. Іванова (виховання колективізму), Є. Ільїна (мистецтво спілкування), С. Лисенкової (методика перспективно-випереджального навчання), А. Резніка (громадянська освіта), Є. Сазонова (театральне мистецтво, акторська майстерність), В. Шаталова (опорні схеми-конспекти) (Педагогічний пошук, 1988).

У представленому досвіді простежувалися прогресивні, дитиноцентровані підходи до виховання дітей та учнівської молоді.

На розвиток дошкільної та початкової освіти в той період суттєво вплинули розроблення, що стали результатом тривалої експериментальної діяльності Ш. Амонашвілі (педагогіка співробітництва), ідеї та напрацювання якого мають нині потужне продовження. І в 80-і роки ХХ століття, і нині результати його творчої праці впливали і продовжують впливати на розвиток педагогіки партнерства в Україні, стимулюючи професіоналізацію та особистісне вдосконалення вихователів ЗДО.

Ідеї педагогіки партнерства почали впроваджуватися та дещо трансформувалися наприкінці 80-х років минулого століття в процесі переходу від командно-адміністративної до демократично-орієнтованої системи управління галуззю. Цей висновок підтверджують дисертаційні роботи вітчизняних науковців, які досліджували дотичні питання в історичній ретроспективі.

Актуальними вони залишилися і в пострадянський період, хоча зміст і підходи до її реалізації дещо змінилися. Поширюючи демократичні, гуманістичні ідеї в період розбудови національної освіти в Україні, прогресивні вчені (І. Бех, І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий, В. Огнев'юк, О. Савченко та ін.) обґрунтували принципи людиноцентризму, дитиноцентризму, студентоцентризму, природовідповідності, ефективної комунікації тощо. У 90-ті роки ХХ століття з'явилися дисертації, присвячені розвитку дошкільної освіти в історичній ретроспективі, професіоналізації майбутніх вихователів у різних регіонах України. Проблеми, пов'язані з досліджуваням напрямом, вирішували в той час Т. Головань, О. Донченко, Т. Куліш, З. Нагачевська, Т. Пантюк та ін. Сучасні проблеми професійного становлення фахівців із дошкільної освіти, використання інноваційних підходів в їх професійному становленні проаналізовано в працях К. Волинець, Н. Гончар, Л. Зданевич, Н. Ничкало та ін.

Суть феномена партнерства в педагогіці досліджували, уточнювали і тлумачили в наукових публікаціях А. Камінський, М. Лопаткова, І. Перепелюк, Х. Філіпчук та ін. Тоді у пострадянській Україні відчувалася необхідність розроблення нових підходів до управління розвитком дошкільної освіти. У новоствореній державі було ухвалено закони України «Про освіту» (1991 р.), «Про дошкільну освіту» (2001 р.), де надавали більшого значення галузі, дошкільна освіта визначалася первинною обов'язковою ланкою у структурі загальної системи освіти, а її розвиток пов'язували з тісною співпрацею та взаємодією з батьківською спільнотою. Ці ідеї продовжували вдосконалюватися, оскільки в усі часи вважалися продуктивними, незважаючи на те, що характер взаємодії постійно змінювався.

У контексті дослідження нас цікавив сучасний стан розроблення проблеми науковцями. Фундаментальні дослідження з проблем професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників в освітніх закладах висвітлювали в наукових працях Б. Андрієвський, А. Богуш, Т. Пантюк, Л. Петухова, В. Співаковський та ін. Питання підготовки майбутніх фахівців до роботи в початковій школі та закладах дошкільної освіти розглядали Н. Гавриш, Л. Коваль, Н. Лисенко, О. Митник, Т. Степанова та ін.

Отже, корисними для студіювання стали дисертаційні роботи, присвячені таким проблемам: загальні та специфічні питання підготовки майбутніх вихователів ЗДО в закладах вищої освіти; педагогіка партнерства в закладах освіти; про-

блеми партнерської взаємодії у професійній діяльності вихователів ЗДО (співпраця з батьками, професійні та міжпрофесійні контакти, відносини і комунікація між студентами і викладачами, взаємодія з місцевими громадськими організаціями, з державними установами тощо); готовність майбутніх вихователів до такої діяльності.

Теми партнерської взаємодії, педагогіки співробітництва торкалися вітчизняні вчені, які досліджували проблеми розвитку неперервної, зокрема післядипломної, освіти. А. Кузьмінський у докторській дисертації «Теоретико-методологічні засади післядипломної педагогічної освіти в Україні» однією з психолого-педагогічних умов успішності професійного розвитку дипломованих учителів називав «урахування психології міжособистісних стосунків, психології партнерства в колективних формах навчальної діяльності» (Кузьмінський, 2003: 58).

Надаючи перевагу практичному спрямуванню у вирішенні проблеми, він наголошував: «Перехід авторитарно-дисциплінарної освітньої моделі на особистісно орієнтовану, діалогічну вимагає освоєння багатоваріантних методик, уміння організувати навчальний процес одночасно на різних рівнях складності, утвердження всіма засобами цінності емоційного комфорту й позитивного ставлення до світу (внутрішня мотивація). Така педагогічна освіта поступово замінювалася інноваційною, що передбачає здатність педагога до партнерської взаємодії» (Кузьмінський, 2003: 65).

Нині партнерська взаємодія в професійній діяльності розглядається в різних площинах, а саме: суб'єкт-суб'єктна взаємодія між учителем і учнем (Н. Гончар, Л. Клочек, Н. Шкляр), педагогами та батьками вихованців (Е. Вахняк, О. Волкова, Л. Врочинська, І. Деснова, І. Перепелюк), закладами освіти і громадою (Я. Криворучко, Н. Чухрай, Т. Щербата), співпраця освітян у межах педагогічної спільноти (з колегами, адміністрацією, у різноманітних внутрішньогалузевих організаціях, спілках, об'єднаннях (А. Солodka, І. Трубавіна) тощо. Водночас, незважаючи на значну трансформацію ідеї партнерської взаємодії в педагогічному полі, очевидним є те, що проблема залишається актуальною. Це детермінує потребу в забезпеченні належної підготовки педагогів до ефективної взаємодії, продуктивної співпраці, що позитивно впливають на якість освіти, зокрема і дошкільної.

Партнерство як феномен досліджувалося багатьма вченими в різних галузях буття. Теоретичні аспекти налагодження партнерських відносин підприємств із ЗВО досліджували Я. Криво-

ручко, Н. Чухрай, Т. Щербата. Зокрема, у працях Н. Чухрай та Я. Криворучко (2008) наголошувалося на тому, що партнерські відносини створюють переваги незалежно від галузевої належності, тому як партнерів можна розглядати всі дієві зв'язки підприємств за всіма напрямками відносин з оглядом на стан та цілі, яких необхідно досягти. Погоджуючись із вищезазначеним, треба додати, що підприємствам, особливо тим, що ставлять за мету розвиток інноваційної діяльності та управління інтелектуальним потенціалом, варто розглядати ЗВО як одного з можливих партнерів.

Зміст дисертаційної роботи Н. Шкляр «Формування позитивного ставлення у дітей четвертого року життя до закладу дошкільної освіти» (Шкляр, 2019) висвітлює зазначену проблему як чинник їхньої успішної адаптації до нової соціальної ситуації. На засадах аналізу та узагальнення науково-теоретичних аспектів філософії, педагогіки, психології з'ясовано, що питання успішної соціалізації особистості, починаючи від народження, належить до тих, що залишаються актуальними завжди, оскільки «в кожному історичному періоді стосовно кожної конкретної країни, соціального оточення, в якому відбувається становлення будь-якої людини, вона набуває специфічних рис» (Шкляр, 2019: 27). Тому взаємодія закладу освіти із цим оточенням містить високий потенціал у розв'язанні відповідних задач.

До окресленої теми належать монографії Л. Гончар «Формування гуманних взаємин батьків із дітьми молодшого шкільного і підліткового віку» (2017), Н. Семенова «Формування здорової особистості дитини старшого дошкільного віку у взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї» (2018).

Цій темі також присвячені навчально-методичні посібники, розроблені українськими авторами, а саме: «Сім'я і дитячий садок – одна родина» (автори С. Корнієнко, С. Корнієнко); «Взаємодія ДНЗ та сім'ї» (автор О. Рудік); «Теорія та методика співпраці дошкільного навчального закладу з родинами» (автор Н. Тарнавська); «Технології соціально-педагогічної роботи з сім'ями» (автор А. Капська); «Сім'я та дитячий садок: виховуємо дитину разом» (автори О. Полевікова, Т. Швець).

Психологічний аспект проблеми в роботі «Психологія соціальної справедливості у педагогічній взаємодії» дослідила Л. Клочек.

Автором доведено, що досягнення соціальної справедливості у педагогічній взаємодії є необхідною умовою ефективного партнерства у площинах «педагог – дитина» та «дитина – дитина». Воно неможливе без ціннісного ставлення педагога до цього явища, виступає як поєднання усві-

домленої педагогом норми рівності щодо всіх вихованців і справедливого вчинку. Дослідниця стверджує: «Усвідомлення й осмислення фахівцем узваної цінності утверджує його у власній гуманістичній зорієнтованості, зумовлює становлення ціннісно-сміслової позиції щодо соціальної справедливості. Її актуалізація в діалогічній взаємодії з дітьми сприяє досягненню психологічної, ціннісносміслової рівності з ними, що збільшує можливості для розкриття потенціалу з обох сторін педагогічного процесу. На цьому фоні в суб'єктів відбувається процес становлення та актуалізації соціальної справедливості у педагогічній взаємодії» (Клочек, 2019: 12).

Нині співпраця закладів дошкільної освіти з усіма учасниками освітнього процесу вибудовується на умовах рівноправного партнерства. Заклади вищої освіти тяжіють до збільшення тривалості педагогічної практики, чим забезпечують участь майбутніх вихователів в організації дошкільної освіти. З огляду на те, що сучасна дошкільна освіта має бути побудована на принципах партнерства, рівності та взаємоповаги сторін, посилення практичної підготовки майбутніх вихователів сприятиме забезпеченню їх професійного розвитку на засадах сучасних принципів і підходів до професіоналізації фахівців у вищій педагогічній освіті.

Більшість дослідників, які розглядали зазначені проблеми, наголошує на важливості забезпечення належної підготовки педагогів-вихователів до ефективної комунікації з вихованцями, їх батьками, іншими учасниками освітнього процесу.

Наприклад, у дисертації А. Залізник «Підготовка майбутніх вихователів до роботи з батьками з морального виховання дітей старшого дошкільного віку» (2009) виявлено педагогічні умови, що сприяли формуванню готовності майбутнього вихователя до відповідної діяльності, зокрема, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено дієвість моделі підготовки майбутнього вихователя до роботи з батьками з морального виховання дітей старшого дошкільного віку.

Проблеми підготовки майбутніх вихователів до виконання роботи з питань, дотичних до партнерської взаємодії в професійній діяльності, в кандидатських дисертаціях досліджували Г. Борин («Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до роботи з батьками дітей раннього віку»), Л. Кідіна («Формування професійної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі педагогічної практики»), Т. Кожушкіна («Формування культури міжособистісної взаємодії студентів педагогічного коледжу у процесі

фахової підготовки»), Н. Колосова («Підготовка майбутніх вихователів до педагогічної підтримки дітей дошкільного віку»), К. Коновалова («Формування професійної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі фахової підготовки»), Л. Мороз-Рекотова («Формування професійно-комунікативної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів»), А. Чала («Управління розвитком мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів»), Х. Шапаренко («Формування професійної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів на засадах акмеологічного підходу»), Т. Швець («Педагогічні умови формування професійної майстерності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів»), М. Ярославцева («Формування професійної самореалізації майбутніх фахівців дошкільних навчальних закладів у процесі педагогічної практики»).

Нині особливої актуальності набувають питання партнерської взаємодії закладу дошкільної освіти та школи в підготовці дітей до навчання в Новій українській школі. Забезпечити наступність у вихованні й навчанні має спрямування освітнього процесу закладу дошкільної освіти і Нової української школи на всебічний розвиток особистості дитини. Сучасні освітяни наголошують на тому, що здобуті в закладі дошкільної освіти та сім'ї компетенції дітей будуть спрямовані на активне використання їх в освітньому процесі, адже зацікавленість ЗДО і НУШ здатна зробити перехід із закладу дошкільної освіти до школи м'яким і безболісним для дитини. Партнерство у стосунках між усіма учасниками освітнього процесу визнають нині гарантом їх ефективної взаємодії, продуктивним способом вирішення освітніх проблем. Зокрема, впровадження партнерської взаємодії закладу дошкільної освіти та школи в підготовці дітей до навчання в Новій українській школі здійснюється відповідно до Закону України «Про освіту».

Нині педагогіка партнерства ґрунтується на принципах гуманізму і природовідповідного розвитку особистості. У Новій українській школі учителі разом із батьками мають створити умови для партнерства, в центрі якого знаходиться дитина. З огляду на те, що сучасний стан дошкільної та початкової ланок освіти характеризується різнобічністю охоплення багатьох питань у взаємодії педагогічного процесу ЗДО і НУШ, партнерська взаємодія дасть змогу об'єднати зусилля вихователів дошкільних закладів, вчителів початкової школи і батьків у реалізації неперервності освіти.

Великий інтерес для нашого дослідження становить монографія «Підготовка майбутніх фахівців початкової та дошкільної освіти: стратегії реформування». У ній обґрунтовано стратегії реформування підготовки майбутніх фахівців споріднених спеціальностей у контексті реалізації концепцій Нової української школи, розвитку педагогічної освіти. Висвітлено інноваційні підходи до організації освітнього процесу в університетах України та зарубіжжя (Оліяр, 2016).

Висновки. Таким чином, наголошуючи на актуальності проблеми підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти, вважаємо, що її невідкладне вирішення зможе прискорити та якісно покращити сучасний стан реформування системи освіти в Україні. Прагнення галузі до

забезпечення балансу між суспільним запитом на висококваліфікованих вихователів ЗДО та наявною системою професійної педагогічної освіти майбутніх фахівців можна втілити за умови урахування перевірених часом досягнень вітчизняної та світової теорії і практики, що довели свою життєздатність та ефективність.

Отже, студіювання джерельної бази дає підстави констатувати серйозну увагу науковців до окреслених напрямів і наявність потужного масиву напрацювань із питань, близьких, дотичних до проблеми нашого дослідження. Вважаємо важливим розроблення системи роботи з підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до партнерської взаємодії в професійній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березівська Л. Д. Організаційно-педагогічні засади реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 2009. 505 с.
2. Ключок Л. В. Психологія соціальної справедливості у педагогічній взаємодії : дис. ... докт. психол. наук : 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2019.
3. Кузьмінський А. І. Теоретико-методологічні засади післядипломної педагогічної освіти в Україні : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2003. 433 с.
4. Митник О. Я. Підготовка майбутнього вчителя до формування культури мислення молодшого школяра : теорія і практика. Тернопіль : Мандрівець, 2009. 368 с.
5. Оліяр М. П. Теоретико-методичні засади формування комунікативностратегічної компетентності майбутніх учителів початкових класів : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02; 13.00.04 / Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2016. 551 с.
6. Педагогічний пошук : книга для вчителя : пер. з рос. / упоряд. І. М. Баженова ; ред. В. Ф. Бех . Київ : Рад. шк., 1988. 496 с.
7. Примакова В. В. Післядипломна освіта вчителів початкових класів в Україні: генеза та перспективи : монографія. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. 320 с.
8. Шкляр Н. А. Формування позитивного ставлення у дітей четвертого року життя до закладу дошкільної освіти : дис. ... канд. пед. наук / Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2019.

REFERENCES

1. Berezivska L. D. (2009) Orhanizatsiino-pedahohichni zasady reformuvannia shkilnoi osvity v Ukraini u KhKh stolitti [Organizational and pedagogical principles of school education reform in Ukraine in the twentieth century]: dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.01. Kyiv. 505 p. [in Ukrainian].
2. Klochek L.V. (2019) Psykholohiia sotsialnoi spravedlyvosti u pedahohichnii vzaiemodii [Psychology of social justice in pedagogical interaction]. Na pravakh rukopysu. Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia doktora psykholohichnykh nauk za spetsialnistiu 19.00.07 – pedahohichna ta vikova psykholohiia. Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M.P. Drahomanova, Kyiv. [in Ukrainian].
3. Kuzminskiy A. I. (2003) Teoretyko-metodolohichni zasady pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity v Ukraini [Theoretical and methodological principles of postgraduate pedagogical education in Ukraine]: dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.04. Kyiv, 433 p. [in Ukrainian].
4. Mytnyk O. Ya. (2009) Pidhotovka maibutnoho vchytelia do formuvannia kultury myslennia molodshoho shkoliara: teoriia i praktyka [Preparing a future teacher for the formation of a culture of thinking of junior high school students: theory and practice]. Ternopil: Mandrivets, 368 p. [in Ukrainian].
5. Oliiar M. P. (2016) Teoretyko-metodychni zasady formuvannia komunikatyvnostratehichnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv [Theoretical and methodological principles of formation of communicative-strategic competence of future primary school teachers]: dys. ... doktora ped. nauk: 13.00.02; 13.00.04 / Pivdenoukr. nats. ped. un-t im. K. D. Ushynskoho. Odesa, 551 p. [in Ukrainian].
6. Pedahohichniy poshuk (1988) [Pedagogical search]: knyha dlia vchytelia : per. z ros. / uporiad. I. M. Bazhenova ; red. V. F. Bekh. Kyiv: Rad. shk., 1988. 496 p. [in Ukrainian].
7. Prymakova V. V. (2015) Pislidyplomna osvita vchyteliv pochatkovykh klasiv v Ukraini [Postgraduate education of primary school teachers in Ukraine: genesis and prospects]: geneza ta perspektyvy: monohrafiia. Kherson: KVNZ «Khersonska akademiia neperervnoi osvity», 320 p. [in Ukrainian].
8. Shkliar N. A. (2019). Formuvannia pozytyvnoho stavlennia u ditei chetvertogo roku zhyttia do zakladu doshkilnoi osvity [Formation of a positive attitude in children of the fourth year of life to the preschool institution]. (Dys. kand. ped. nauk). In-t problem vykhovannia NAPN Ukrainy. Kyiv. [in Ukrainian].